

TERRA I SOCIETAT EN L'HORTA DE LA REIAL SÉQUIA DE MONTCADA

Vicent Sales Martínez*

LAND AND SOCIETY IN THE MARKET GARDENS OF THE "SÉQUIA REIAL" (ROYAL IRRIGATION CHANNEL) IN MONTCADA. OVER THE LAST MILLENNIUM, THE ROYAL CHANNEL, A COMPLEX OF AGRICULTURAL IRRIGATION SYSTEMS BUILT ON THE LAND WHICH LIES BETWEEN THE RIVER TÚRIA AND PUÇOL, HAS UNDERGONE A SERIES OF CHANGES RELATED TO INSTITUTION, PRODUCTION AND LEGISLATION. TODAY, THE "SÉQUIA REIAL" FACES ITS SECOND MILLENNIUM OF HISTORY, WHICH WILL PRESENT NEW CHALLENGES THAT SERIOUSLY THREATEN ITS SUBSISTENCE. AGRICULTURE IS OF SECONDARY ECONOMIC IMPORTANCE, AND THOSE FARMING THE LAND HAVE AGED OR FOUND OTHER MEANS OF SUPPLEMENTING THEIR INCOME. THERE IS EVER INCREASING PRESSURE ON THE FARMERS, DUE TO THE LOW ECONOMIC VALUE OF THEIR HARVESTS AND THE HIGH PRICE OF LAND, WHICH MAKES THE SALE OR EXPROPRIATION OF THIS LAND A DIGNIFIED WAY OUT. ACCORDING TO THE AUTHOR, TO SAVE THE FUTURE OF THIS SECTOR IN MONTCADA, AN AGREEMENT MUST BE REACHED BETWEEN THE DIFFERENT SOCIAL PARTNERS CONCERNED.

Durant deu segles, la Séquia de Montcada ha anat configurant un agrosistema i una cultura de l'aigua adaptats als canvis socials i ambientals. A hores d'ara, la comuna de Montcada és una institució representativa de la tradició hidràulica valenciana, que, al seu torn, encara el seu segon mil·lenni amb reptes inèdits. Com altres regadius històrics, la Reial Séquia –dins l'àrea metropolitana de València– coneix fortes densitats de població, una xarxa viària molt espessa i una discussió permanent per l'ús del sòl.

És una situació recent en uns espais regats i conreats des de fa almenys vuit o nou centúries. Els repobladors cristians del segle XIII hi trobaren un regadiu consolidat; el 1268, la séquia ja dominava des del riu Guadalaviar fins Puçol, encara que no ho regava tot. A poc a poc, la pressió demogràfica, els avenços tècnics i les decisions de les comunes incrementaren la superfície regada. La societat, en un procés secular, ha construït un complex agrosistema, equilibri crític de natura i cultura.

L'equilibri es trencava quan les recurrents riuades del Túria s'emportaven l'assut de capçalera o quan les barracades del Carraixet –i d'altres rambles menors– assolaven séquies, hisendes i vides. Més enllà de la resignació, sempre calia tornar a començar, refer assuts, reparar trencalls i desenrunar braçals. Però al seu

torn, la séquia de Montcada ha protegit l'horta, perquè els 32,8 km del canal principal actuaven també com a col·lector de revingudes. Al mateix temps, els braços i braçals –més de 312 km i 47 km de la xarxa de drenatge artificial– escorrien en poc de temps l'aigua acumulada als camps. De fet, l'horta és un conjunt de plànols inclinats vers la mar i els escorredors. El

«I AL BELL MIG, ELS LLAURADORS MAREJATS. HUI, LA CONVERSA SOBRE COLLITES I REG SOVINT DÓNA PAS A COMENTARIS SOBRE EXPROPIACIONS, ACTES PREVIS D'Ocupació, [...]. LENTAMENT, L'HORTA REGADA PER LA SÉQUIA DE MONTCADA ES REDUEIX, NO SOLS EN SUPERFÍCIE, ANS TAMBÉ EN LA MENT DELS SEUS POBLADORS»

llaurador s'ha responsabilitzat de l'escura i manteniment dels canals, generació darrere generació, i així ha aconseguit un experimentat equilibri.

La séquia també ha conegut, al llarg del mil·lenni, una contínua adaptació institucional, normativa i fins i tot de conreus. El procés històric d'actualització del corpus legal –ordenances– i de l'administració

—sequier, síndics, guardes, veedors— ha mirat de maximitzar l'aprofitament de l'aigua, optimitzar la conservació del sistema i resoldre conflictes entre hereters, demarcacions i altres usuaris. Els conreus de la trilogia mediterrània medieval donaren pas a l'horta amb les moreres del set-cents i vuit-cents i a la forta intensificació hortícola dels anys centrals del segle XX.

Ara bé, el paisatge de la séquia de Montcada ha canviat significativament des de fa poques dècades. L'actual predomini de l'horta de cítrics mostra el pes de l'agricultura a temps parcial. Els hereters han envellit i pocs dels més joves esdevenen exclusivament llauradors. La proliferació d'infraestructures i edificacions ha fragmentat i ha reduït l'horta.

Les amples vies de comunicació terrestre han compartimentat l'espai agrari, tot impossibilitant l'accés tradicional als camps. El ferrocarril, d'alta velocitat per als viatgers, és, per contra, un obstacle insalvable per als regadors. Els polígons industrials creixen sobtadament on mesos abans morien lentament els tarongers. Molts braçals i part del caixer principal de la Reial Séquia han estat coberts, la qual cosa pot repercutir negativament en l'evacuació de les aigües pluvials.

En xifres, el 1969 la Reial Séquia de Montcada regava poc més de vuitanta mil fanecades, quinze anys després vora setanta-tres mil i ara no arriba a seixanta-set mil; poc més de vint-i-cinc anys han bastat per perdre més del 16% de l'espai irrigat. Ben lluny de l'idíl·lic tòpic de l'horta, el paisatge de la séquia de Montcada ha esdevingut una mena de trencaclosques, de peces que, en lloc d'encaixar, tendeixen a repel·lir-se. I la cosa no ha fet més que començar

I al bell mig, els llauradors marejats. Hui, la conversa sobre collites i reg sovint dona pas a comentaris sobre expropiacions, actes previs d'ocupació, solars, metres de sostre, costos d'urbanització. Lentament, l'horta regada per la séquia de Montcada es redueix, no sols en superfície, ans també en la ment dels seus pobladors.

El futur de la séquia hauria de passar pel pacte. Pacte entre els interessos contraposats de llauradors, ajuntaments, constructors i institucions públiques, per decidir què es vol i què es pot salvar. Delimitar espais de l'horta de la séquia de Montcada on l'acció urbanitzadora i la incidència de les infraestructures és encara feble, per tal de preservar-la, respectant el tradicional

Casa de les comportes i almenara reial de la Séquia de Montcada (abans de la riuada de 1957)

reg a manta. Cal no oblidar l'efecte beneficiós del reg per inundació en la recàrrega d'aqüífers amb risc de salinització, com també la importància de la xarxa de reg per al drenatge. També s'hauria de restaurar la xarxa de camins tradicionals obrint passos sobre els grans eixos viaris de l'arc mediterrani.

Per altra banda, caldria incrementar les rendes agràries, amb un tractament fiscal que afavoresca el creixement superficial de les explotacions en mans de llauradors professionals, sense oblidar l'important paper que els agricultors a temps parcial poden representar en el manteniment de l'horta.

La renovació de la comuna de Montcada presenta un ampli ventall de posicions: l'administració oferint urgents plans de modernització, les comunitats de regants convertides en acòlits del discurs oficial, els "altres" usuaris de l'aigua sovint presos d'interessos especulatius o els regants marejats per uns i altres. La Reial Séquia, com a institució d'implantació immemorial, ha d'encapçalar la defensa del regadiu i ha de manifestar-se davant la resta d'institucions. Ha d'assumir que el reg tradicional no és una relíquia; garanteix la conservació del sòl i dona resposta als riscos naturals. Ho ha estat fent durant segles amb excel·lents resultats.

*Llaurador, geògraf i enginyer tècnic agrícola
Doctorand al Departament de Geografia. Universitat de València